

До разової Спеціалізованої вченої ради
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертацію Бабій Світлани Володимирівни на тему: «Реалізація
галузових засад кримінального провадження під час обрання, зміни,
скасування тримання під вартою», подану на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження «Реалізація галузових засад кримінального провадження під час застосування взяття під варту» зумовлена одразу кількома взаємопов'язаними чинниками — як правовими, так і соціально-практичними та міжнародними.

Інститут взяття під варту є найсуворішим із запобіжних заходів, що безпосередньо обмежує фундаментальне право на свободу, гарантоване ст. 29 Конституції України та ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Саме тому його застосування вимагає не лише формального дотримання процесуальних вимог, а реальної імплементації галузових засад кримінального провадження. Практика ЄСПЛ систематично виявляє порушення України саме у сфері обґрунтованості й пропорційності застосування тримання під вартою, а також формального підходу судів до оцінки ризиків. Це напряду свідчить про наявність доктринальної та практичної кризи реалізації принципів кримінального процесу у цій сфері.

Дисертаційна робота Бабій С.В. є першим комплексним дослідженням у науці кримінального процесуального права, присвяченим реалізації галузових засад кримінального провадження під час обрання, зміни та скасування тримання під вартою. Тема дисертації є актуальною в контексті сучасних викликів українського кримінального процесу, зокрема забезпечення балансу між

правами підозрюваних, обвинувачених та потерпілих, дотриманням європейських стандартів прав людини та вдосконаленням національного законодавства. Авторка аналізує ключові галузеві засади, такі як презумпція невинуватості, свобода від самовикриття, заборона подвійного притягнення до відповідальності, забезпечення права на захист, публічність, а також пропонує виділити нову засаду – забезпечення прав і законних інтересів потерпілого.

Додатковим чинником, який посилює практичну значущість теми, є трансформації, що відбуваються внаслідок дії правового режиму воєнного стану. Воєнний стан, з одного боку, об'єктивно вимагає від держави підвищеної ефективності кримінального переслідування, оперативності реагування та забезпечення національної безпеки. З іншого боку, саме в таких умовах зростає ризик ерозії процесуальних гарантій особи та формального і репресивного підходу до обмеження права на свободу.

Європейський суд з прав людини чітко наголошує, що навіть під час надзвичайного стану держава не звільняється від обов'язку забезпечувати дотримання фундаментальних процесуальних принципів. Тобто ніякий військово-політичний контекст не виправдовує автоматизм чи презумпцію необхідності тримання під вартою.

Тому актуальність дослідження полягає не лише в захисті прав людини в “нормальних” умовах, а й у виробленні науково обґрунтованої моделі функціонування галузевих засад процесу навіть у найекстремальніших обставинах, де суспільна безпека та права особи повинні бути збалансовані не політичними імпульсами, а правовим стандартом верховенства права.

У цьому контексті дисертаційне дослідження С.В. Бабій видається актуальним, своєчасним та затребуваним, і авторка це переконливо обґрунтувала. Про актуальність рецензованого дисертаційного дослідження свідчить і його зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах загальної п'ятирічної теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2021-2025 рр. «Правове і соціальне життя сучасної України у людиноцентристському

вимірі в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 122U000266), а також розробленого на її основі плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу «Сучасний стан та перспективи нормативної регламентації, теорії та практики здійснення кримінально-процесуальної, оперативно-розшукової та детективної діяльності при досягненні завдань кримінального провадження» (затверджений протоколом засідання кафедри від 17.05.2021 р. № 12).

Наукова обґрунтованість представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень.

Автор визначив метою свого дослідження визначення особливостей реалізації галузевих засад кримінального провадження при обранні, зміні та скасуванні тримання особи під вартою, а також формулювання окремих пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства з метою удосконалення механізму реалізації зазначених засад.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішувались такі завдання: визначити основні доктринальні положення щодо поняття та сутності засад кримінального провадження; встановити сучасні підходи до класифікації засад кримінального процесу; охарактеризувати основні риси галузевих засад кримінального процесу та систематизувати їх; встановити характерні особливості процедури застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; проаналізувати особливості реалізації презумпції невинуватості під час застосування до особи тримання під вартою; визначити прояв свободи від самовикриття та права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї при застосування тримання під вартою; встановити особливості дотримання заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення при застосуванні тримання під вартою; з'ясувати механізм реалізації забезпечення права на захист під час застосування до особи тримання під вартою; встановити порядок реалізації засади публічності під час застосування до особи тримання під вартою; проаналізувати проблематику належного обґрунтування необхідності тримання під вартою та забезпечення

реалізації галузевих засад при застосуванні до особи тримання під вартою; охарактеризувати особливості реалізації засади забезпечення прав і законних інтересів потерпілого під час застосування до особи тримання під вартою; сформулювати пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства в частині реалізації галузевих засад кримінального провадження під час обрання, зміни або скасування тримання під вартою. Слід відзначити, що автор правильно та методологічно вірно сформулював мету, завдання, предмет та об'єкт свого дисертаційного дослідження.

Більшість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у роботі, викладені чітко та переконливо, стиль їх викладу дозволяє повно та несуперечливо усвідомити їх зміст. Ознайомлення зі змістом роботи дає змогу констатувати, що авторка на високому рівні оволоділа сучасною методологією наукової діяльності.

Методологічною основою дисертаційного дослідження виступив комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, що використовуються в сучасній правовій науці, серед яких: діалектичний, формально-юридичний, логіко-нормативний, методи системно-структурного аналізу, системного аналізу.

Достовірність результатів, отриманих за підсумком роботи над дисертаційним дослідженням, забезпечується широким використанням наукових джерел, доволі значною за обсягом емпіричною базою, яку склали рішення ЄСПЛ, рішення Верховного Суду, судові рішення, розміщені у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Указане дозволяє дійти висновку, що наукові положення, рекомендації та висновки дисертаційного дослідження є обґрунтованими, методологічно вірними та такими, що мають системний, комплексний характер та містять наукову новизну.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень полягає в тому, що дисертація є першим у науці кримінального процесуального права комплексним

дослідженням реалізації галузевих засад кримінального провадження під час обрання, зміни, скасування тримання під вартою.

Низка наукових висновків та пропозицій здобувачки мають абсолютну новизну та вперше були сформульовані в українській кримінальній процесуальній доктрині, зокрема:

1. запропоновано в якості окремої галузевої засади кримінального провадження виділяти такий принцип як «забезпечення прав і законних інтересів потерпілого», а також обґрунтовано необхідність її законодавчої регламентації у системі загальних засад кримінального провадження, передбачених ст. 7 КПК України;
2. запропоновано варіант правової регламентації обмеження загального сукупного строку тримання обвинуваченого під вартою під час розгляду кримінального провадження у суді першої інстанції, що не повинен перевищувати 6 місяців, з можливістю його продовження до 12 місяців лише у провадженнях про тяжкі та особливо тяжкі злочини;
3. викладено наукову позицію про необхідність покладення на слідчого суддю, суд обов'язку виконання засади публічності, що полягає у зобов'язанні забезпечити законний, обґрунтований та справедливий розгляд та вирішення тих питань, що винесені на їх розгляд учасниками кримінального провадження та віднесені до їх повноважень КПК, для виконання завдань кримінального провадження та запропоновано варіант його процесуальної регламентації у ст.25 КПК;
4. сформульовано варіант правової регламентації у КПК України комплексу процесуальних прав потерпілого, спрямованих на забезпечення його прав і законних інтересів під час застосування тримання підозрюваного, обвинуваченого під вартою;
5. аргументовано твердження про самостійне право потерпілого, його представника ініціювати перед слідчим суддею, судом питання застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у випадках, коли слідчий, прокурор взагалі не ініціюють це питання, а

також право потерпілого, його представника самостійно звертатися до слідчого судді, суду з клопотаннями про зміну запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на інший і навпаки та про скасування тримання під вартою, якщо це буде відповідати його законним інтересам.

Ці положення та пропозиції складають найбільшу наукову цінність дисертаційного дослідження С.В. Бабій та є важливим внеском в українську кримінальну процесуальну доктрину.

Водночас, дисертаційне дослідження містить й інші положення, що мають наукову новизну, є обґрунтованими, слушними та спрямовані на подальший розвиток проблематики реалізація галузевих засад кримінального провадження під час обрання, зміни, скасування тримання під вартою.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що включають 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (209 найменування) та додатків.

Загальний обсяг дисертації становить 220 сторінок, з них основний текст – 190 сторінок..

Дисертаційне дослідження характеризується продуманим планом та змістом, науково обґрунтованими та вичерпними висновками.

Перший розділ дисертації «Загальнотеоретичні положення про систему засад кримінального провадження» складається із трьох підрозділів та присвячений з'ясуванню основних засад кримінального провадження, розкриттю сутності поняття «засада кримінального провадження», визначенню галузевих засад кримінального провадження як таких засад, які стосуються лише кримінального провадження та зазначені їх особливості. У розділі досліджено доктринальні підходи, проаналізовано положення національного законодавства та практику ЄСПЛ і національних судів, що дозволило автору сформулювати концептуальне бачення щодо системи засад кримінального провадження. Цей розділ фактично формує теоретичну рамку для всього дисертаційного дослідження та пояснює,

чому саме галузеві засади мають ключове значення при застосуванні тримання під вартою.

Другий розділ «Особливості втілення галузових засад кримінального провадження під час застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» складається із шести підрозділів, у яких дисертантка всебічно досліджує кожен з галузових принципів кримінального провадження та особливості їх втілення під час застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. У цьому розділі: детально описується процедура обрання тримання під вартою, коло учасників, процесуальні гарантії та обов'язки сторін; аналізується презумпція невинуватості як умова недопустимості автоматизму та необхідності надання судом мотивованих рішень; розкривається заборона самовикриття, пояснюється, що мовчання підозрюваного не може тлумачитися проти нього; пояснюється принцип “не двічі за одне” — обов'язок суду перевіряти відсутність попереднього притягнення; детально аналізується право на захист, роль захисника до, під час та після розгляду клопотання; висвітлюється реалізація принципу публічності — участь суду й прокурора *ex officio*, належна мотивація, контроль законності. У межах цього розділу також обґрунтовано низку пропозицій щодо законодавчих змін, які мають на меті підвищення правової визначеності та процесуальних гарантій під час застосування тримання під вартою.

Третій розділ “Проблеми та шляхи вдосконалення забезпечення реалізації галузових засад кримінального провадження під час застосування до особи тримання під вартою” має практико-реформаторський характер і спрямований на виявлення проблем та запропонування конкретних шляхів удосконалення механізму реалізації галузових засад. Зокрема: критикується формальний характер обґрунтування ризиків та продовження строків тримання під вартою; наголошується на необхідності індивідуалізації і посилення стандарту доказування («конкретні перевірювані факти, а не припущення»); пропонуються законодавчі зміни щодо захисту, включно з обов'язковою реакцією суду на неефективного адвоката; аналізується та фактично вперше систематизується

роль потерпілого як самостійного суб'єкта, який має право ініціювати, підтримувати або заперечувати тримання під вартою — і пропонується закріпити це прямо в КПК.

Дисертація написана грамотною мовою, науковий стиль роботи витримано. Здобувачка С.В. Бабій на високому рівні продемонструвала свої здібності до наукового пошуку, вміння коректно вести наукову дискусію та аргументувати власну позицію, а також повністю оволоділа методологією наукової діяльності.

Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам.

Усі завдання, які ставила перед собою дисертантка для досягнення поставленої мети, є вирішеними.

Основні результати проведених здобувачкою наукових досліджень, викладені у дисертаційному дослідженні, достатньо повно відображені у наукових працях. Вони знайшли відображення у 10 наукових публікаціях, у тому числі, – у 3 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено Міністерством освіти і науки України, а також 7 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Теоретична та практична значимість результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що сформульовані у дисертації висновки можуть бути використані у: 1) *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження особливостей реалізації галузевих засад кримінального провадження під час обрання, зміни, скасування тримання під вартою; 2) *правотворчій діяльності* – для удосконалення норм чинного КПК України й інших нормативно-правових актів; 3) *правозастосовній діяльності* – для забезпечення ефективної діяльності слідчих, прокурорів, слідчих суддів, судів під час застосування до особи найсуворішого запобіжного заходу – тримання під вартою; 4) *науково-педагогічній діяльності* – при викладанні дисципліни «Кримінальний процес», а також спеціальних курсів «Права людини в сфері кримінальної юстиції», «Сучасні проблеми кримінального та кримінально-процесуального права», «Актуальні питання сучасного кримінального провадження» та ін. (Акт

впровадження Національного університету «Одеська юридична академія» від 29 вересня 2025 року), а також для підготовки підручників, науково-практичних посібників, практикумів із зазначених дисциплін.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У дисертаційному дослідженні С.В. Бабій текстових запозичень без посилання на першоджерело НЕ виявлено. Академічний текст можна вважати оригінальною авторською розвідкою у важливій для кримінальної процесуальної доктрини та правозастосовної діяльності царині – реалізація галузевих засад кримінального провадження під час обрання, зміни, скасування тримання під вартою.

Щодо відсутності реального чи потенційного конфлікту інтересів щодо здобувача та/або його наукового керівника. Рецензент не має реального чи потенційного конфлікту інтересів щодо здобувачки Бабій Світлани Володимирівни, її наукового керівника Волошиної Владлени Костянтинівни та не є їх близькою особою.

Відзначаючи в цілому високий науковий рівень дисертаційного дослідження, його логічність та наукову новизну, слід зазначити, що робота **містить низку положень, які є спірними та потребують додаткових пояснень автора:**

1. Розглядаючи систему загальних засад кримінального провадження авторка до галузевих засад кримінального провадження відносить презумпцію невинуватості та забезпечення доведеності вини; свободу від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; заборону двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; забезпечення права на захист; публічність. У рецензента виникло питання чому дисертантка вважає що засада заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення є суто галузевою засадою (кримінально-процесуальною), а не міжгалузевою, оскільки в кримінальному праві теж є такий принцип?
2. У дисертаційному дослідженні авторкою аргументується необхідність розширення прав потерпілого та його представника в кримінальному

процесі України, зокрема щодо самостійного ініціювання питання про застосування запобіжного заходу до підозрюваного чи обвинуваченого (коли прокурор чи слідчий не роблять цього), подання клопотань про зміну чи скасування тримання під вартою, а також безперешкодного оскарження ухвал слідчого судді в апеляційній інстанції незалежно від участі в судовому розгляді. Розширення прав потерпілого є прогресивним кроком для посилення віктимологічного підходу, але вимагає балансу, щоб не порушити права обвинуваченого. Отже, виникає питання : як запропоноване розширення прав потерпілого щодо самостійного ініціювання та зміни запобіжних заходів вплине на дотримання принципу презумпції невинуватості підозрюваного/обвинуваченого, і які механізми, слід запровадити для запобігання можливим зловживанням з боку потерпілого?

3. На ст.120 дисертаційного дослідження авторка вносить пропозиції щодо доповнення ч.3 ст.193 КПК. У зв'язку з цим було б доречно почути від авторки наскільки запропоноване доповнення до ч. 3 ст. 193 КПК України щодо обов'язку слідчого судді вживати заходів для заміни захисника у разі його явної некомпетентності чи неефективності при розгляді тримання під вартою є виправданим з точки зору забезпечення права на захист (ст. 20 КПК), і чи не створює воно ризиків суддівського втручання в незалежність адвокатської діяльності, порушуючи при цьому принцип свободи вибору захисника (ст. 48 КПК) та професійну автономію адвокатури?

Втім, висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та можуть бути предметом наукової дискусії під час публічного захисту.

Загальний висновок.

1. Дисертація **Бабій Світлани Володимирівни** на тему: **«Реалізація галузевих засад кримінального провадження під час обрання, зміни, скасування тримання під вартою»** є комплексною, оригінальною та завершеною кваліфікаційною науковою працею, яка містить науково

обґрунтовані висновки щодо реалізація галузевих засад кримінального провадження під час обрання, зміни, скасування тримання під вартою, які мають важливе теоретико-прикладне значення для кримінальної процесуальної доктрини.

2. Дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 – «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. (зі змінами).

3. Здобувач – **Бабій Світлани Володимирівни** – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
член Координаційного бюро з кримінального процесу
Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України

Юрій АЛЕНІН